

QISHLOQ JOYLARDA SERVIS XIZMAT KO'RSATISHNI KLASTER ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Рахимов Зафар Комилович

СамИСИ “Рақамли иқтисодиёт” кафедраси доц. в.б., PhD

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, servis, korxonalar, klaster, savdo, elektron tijorat, innovatsiya, boshqaruv, tizim, raqamli texnologiya, resurs, tejamkorlik.

Annotatsiya

Maqolada qishloq joylarda servis xizmat ko'rsatishni klaster asosida rivojlantirishning ilmiy va nazariy asoslari yoritib berilgan. Ma'lumotlar muallif tomonidan mahalliy va xorijiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida shakllantirilgan.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki agrar sohani keyingi taraqqiyoti klasterlash asosida agroservisni rivojlantirish bilan bevosita bog'langan. Ma'lumki sohada klaster usulidan foydalanishni joriy etish agroservis korxonalarining uyg'unligini ta'minlab mutlaqo yangi sharoitda ishlashini va iqtisodiy samaradorligini bir necha barobar oshirishga imkon beradi. Klasterlashning qulayliklari qishloq xo'jaligida faoliyat yuritayotgan asosiy ishlab chiqaruvchi, yetishtirib beruvchi va servis xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining birlashib faoliyat yuritishi bilan belgilanadi.

Klaster (*ingl. Cluster – birikma, bog'lam, to'da*) degan ma'noni berib, ushbu tushuncha kimyo fanlarida ishlatilgan¹. Kengroq qilib aytganda – bu, ma'lum xususiyatlarga ega mustaqil birlik sifatida ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan bir nechta bir hil elementlarning kombinatsiyasidir.

Umuman, iqtisodiy klaster – bu, iqtisodiyotni ma'lum bir yo'nalishda hududiy bir biriga yaqin bo'lgan ishlab chiqarish va xizmat, shu jumladan servis xizmatini ko'rsatishning o'zaro bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy harakatlar majmuasi asosida natijaviylikka, foydaga erishishdir.

Klasterlar orqali servis xizmat ko'rsatuvchilar bilan ishlab chiqaruvchi korxonalarining faoliyatini o'zaro bog'liq holda tashkil etish, qishloqdagi aholi uchun aniq servis xizmatlarni taqdim etish, oldindan bilish orqali, arzon servis xizmat ko'rsatishni tashkil etish hamda unga asosan mahsulotlar tannarxini pasaytirishga, zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etgan holda kerakli axborotlarga ega bo'lish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “Iqtisodiy klaster”ga nisbatan quyidagi ta'rifni “iqtisodiy klaster – bu, ma'lum bir hududda to'plangan o'zaro bog'liq tashkilotlar (kompaniyalar, korporatsiyalar, universitetlar, banklar va boshqalar), muhsulotlarni butlovchi qismlar va ixtisoslashtirilgan xizmatlarni yetkazib beruvchilar, infratuzilma ob'yektlari, kompaniyalar va umuman

¹<https://ru.wikipedia.org/wiki/>

raqobatbardoshlikni ta'minlaydigan boshqa tashkilotlar majmuasining pirovard iqtisodiy natijalarga erishishidan iborat² berganlar.

Jahon tajribasidan ma'lum bo'lishicha, sanoati rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiyotni globallasuvi davomida klasterlarning ahamiyati sezilarli darajada o'z ta'sirini ko'rsatmoqda.

Bu, korxonalarni turli xil operatsiyalarini qayerda amalga oshirish mumkinlik imkoniyatlarini kengaytirishga va ularga aniq vazifalarni amalga oshirish orqali biznes muhitidan ko'proq foyda olish imkonini yaratadi.

“Klaster strategiyasini faol qo'llagan mamlakatlar YAIM o'sishini 75 foizdan 90 foizgacha oshirishga muvaffaq bo'lishgan³. Bozorlar tobora globallasib borayotgan sari, ko'proq resurslar jozibador mintaqalarga kirib, mintaqaviy ixtisoslashuv omillari sifatida klasterlarning servis xizmatlarini taqdim etishdagi rolini yanada oshirmoqda. Shu nuqtai nazardan, klasterlarning o'zi ixtisoslashib, boshqa klasterlar bilan o'zaro bog'liqlikni ta'minlagan holda ular faoliyatini servis xizmatini ko'rsatish orqali bir-birini to'ldirishini ta'minlashga erishadilar.

Klasterlar tufayli Yevropaning ko'plab mintaqalari ma'lum sohalarda raqobatbardosh ustunliklarini rivojlantira olishdi, jumladan: – “Londondagi moliya markazi, Antverpendagi neft-kimyo klasteri⁴, “Gollandiyadagi gulchilik klasteri, Daniya va Shvetsiya chegarasidagi biofarmatsevtik klaster.

Muvaffaqiyatli klasterlar ixtisoslashuvning asosiy maqsadi qilib olgan mutaxassislar, klasterlarga investitsiya va yangi texnologiyalarni kiritishga, yirik bozorlarda mintaqaviy kooperatsiyalarni tashkil etish orqali global qiymat zanjirlarini yaratishga erishdilar. Shu bilan birga, klasterlardagi iqtisodiy faoliyat ixtisoslashuv sohaslarida konsentratsiya darajasini oshirishga intiladi⁵ deb izohlangan.

Mohiyatiga ko'ra klasterlarni chet el manbalarida “ishlab chiqaruvchilar, servis xizmat ko'rsatish vakillari, ilmiy va tadqiqot tashkilotlari, moliya institutlari va boshqa xususiy va davlat tuzilmalarining har xil aloqalari bilan birgalikda joylashishi sifatida tavsiflanadi. Klasterlar rivojlanish bosqichiga va hayot tsikliga qarab farqlanadi: – ba'zilari kichik va o'rta biznes tarmoqlari, boshqalari yirik korxonalar atrofida, boshqalari esa universitetlar atrofida to'planadi⁶ deb ta'kidlashgan.

“...izlanish davomida ko'pgina Yevropa klasterlari biznes vakillari tashabbusi bilan tuzilganligi aniqlandi, keyinchalik mintaqaviy darajada sezilarli ijobiy ta'sir natijasida hududiy ma'muriyat klaster jarayonini rag'batlantirish bo'yicha keyingi choralarini ko'rdi. Bu yo'l bilan, Daniya, Norvegiya va Shvetsiya sanoatlari to'liq klasterlar bilan qamrab olingan⁷”.

Yevropa Komissiyasi klaster siyosatini shakllantirish va klasterlar evolyusiyasini o'rganishga alohida e'tibor beradi, chunki klasterlar mintaqaviy rivojlanishga hissa qo'shadi va iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etadi. Shunday qilib, 2007 yilda Yevropa Komissiyasi tomonidan moliyalashtirilgan Yevropa Klaster Observatoriyasi o'z faoliyatini boshladi, u mavjud klasterlar, rejalashtirilgan klaster tashabbuslari va 32 ta Yevropa mamlakatlarida klaster siyosati yo'nalishlari to'g'risida ma'lumot beradi.

² Мирзаев Қ.Д., Рахимов З.К. Агросервисни кластерлаш. Иктисод ва молия илмий-амалий журнал № 3 (135), 2020. 35-44 б.

³Июффе О. Кластерный подход // Губернский деловой журнал. –2009. №11. С. 19.

⁴ Первушина А.С. Зарубежный опыт развития нефтехимических кластеров // Вестн. Самарского государственного экономического университета. –2015. №1 (123). –с.42-47.

⁵http://dSPACE.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/29989/1/Kalugin_Investitsii.pdf

⁶ Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support. European Commission. Available from:

http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Tools_Resources/Cluster.pdf.

⁷Королев В.И. Инновационные территориальные кластеры: зарубежный опыт и Российские условия // Российский внешнеэкономический вестн. –2013. №11. С. 22.

Respublikamizda ko'p hollarda, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan shug'ullanuvchi aholiga zarur bo'lgan xom ash'yolarni yetkazishda servis xizmatlarini ko'rsatuvchining mavjud emasligi sabab bo'lib chiqmoqda.

Klasterlar asosida ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, servis xizmatlarini joriy etish, bozorlarda xom ash'yo bazalarini yaratish va ular orqali servis xizmatlarini yo'lga qo'yish zaruriyatining oshib borishi, o'z navbatida, bunday klasterlar faoliyatini to'g'ri tashkil etish uchun servis xizmatlariga bozorda talab bo'lishi zarur. Buning uchun, mamlakatimizda klaster faoliyatlarini qo'llab-quvvatlash va xom ash'yo bozorlarida servis xizmatlarining turli xil turlarini davlat tomonidan moliyaviy rag'batlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

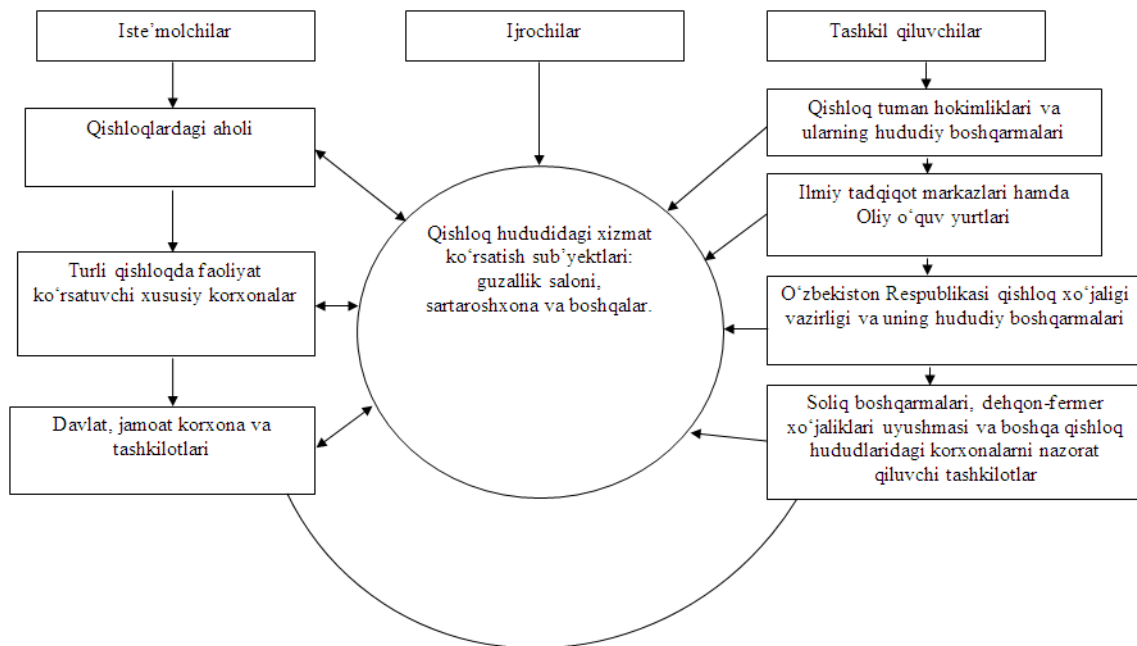
Tadqiqotlar natijasida, Samarqand viloyati bo'yicha qishloqda servis xizmat ko'rsatish klasterlarining mavjud emasligi aniqlandi.

Davlat tomonidan servis xizmat ko'rsatish klasterlarini tashkil etish uchun moliya-kredit servis xizmatlarini tashkillashtirish, yangi klaster bo'lib servis xizmat ko'rsatish korxonalariga so'nggi texnologiyalarni kiritish jarayonida ko'maklashish, ta'lim berishda servis xizmat ko'rsatishni, ilmiy laboratoriya, oliy o'quv yurtlarida mutaxassislarini tayyorlash jarayonida klasterlar haqida jahon tajribasini keng tushuntirib berish, klaster asosida ishlayotgan korxonalar uchun soliq imtiyozlarini joriy etishni qo'llash bilan servis xizmati klasteri faoliyatini tashkil etishga erishish mumkin bo'ladi.

Bugungi kunda qishloqda hududiy servis xizmat ko'rsatish klasterlarni tashkil etish uchun quyidagi (1-rasm).

Klaster aloqalari

1-rasm. Samarqand hududiy "Qishloqxizmat" klasteri tuzilmasi⁸

Samarqand hududiy "Qishloqxizmat" klasteri qishloqdagi aholi va tadbirkorlar faoliyatini qullab-quvvatlash uchun xizmat qiladi. O'zaro uzviy faoliyatlar klaster asosida tashkil etilganligi servis xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining ishchi xodimlarini doimiy ish bilan bandligini ta'minlash orqali mehnat unumdorligini oshirishga muvofiq bo'ladi.

Qishloqdagi aholi uchun esa servis xizmatlari bozor talablari asosida shakllanib, doimiy ravishda modernizatsiyalangan holda taklif etiladi. Bu esa, qishloqda aholining turmush sharoiti yaxshilanishi

⁸Tadqiqot asosida muallif tomonidan tuzilgan.

bilan urbanizatsiyalanish darajasiga ijobiy ta'sir ham ko'rsatadi. "Qishloqizmat" klasterlari servis xizmat ko'rsatish uchun moddiy texnika bazalari uchun ishlab chiqaruvchilarni qiziqtirib qolishlari va klaster joylariga yaqin hududlarda kichik, o'rta sanoat ishlab chiqarish korxonalarining ochilishi hamda qulay iqtisodiy muhit yaratilishi uchun xizmat qiladi.

Qishloqda servis xizmatlarini yanada kengaytirish, aholi bandligini ta'minlash va aholi bilim darajasini yanada oshirish maqsadida, statistik ma'lumotlarda ko'rsatib kelinayotgan rivojlanishi past bo'lgan viloyat, shahar va tumanlarda davlat, xususiy, xususiy-davlat sherikchiligi, chet el hamkorligida o'rta maxsus yoki oliy ta'lim muassasalarini ochish mumkin.

Shu bilan birga, ta'lim muassasalariga kirishni ishlab chiqarish, servis xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarida 5, 10, 15 yildan buyon band bo'lib kelayotgan kadrlarni korxonaga tavsiyasi va to'liq kontrakt shartnomalarini servis xizmat ko'rsatuvchi korxonaga tomonidan moliyalashtirish evaziga tashkil etishni yo'lga qo'yish mumkin.

O'qish davomida, korxonaga tomonidan tavsiya bilan ta'lim olayotgan kadrning o'zlashtirish ko'rsatkichi elektron tarzda to'g'ridan-to'g'ri buyurtmachi korxonaga hisobot tarzda yuborilib turiladi. Korxonalar kelgusida ushbu kadrni ishga olish sharti, kamida yangi tayyorlangan kadrni 5-10 yil davomida ishlatishni va ular faoliyatida servis xizmatini tashkil etishiga yordamlashishni o'z zimmasiga olishini kafolatlaydi.

Ushbu jarayonda ta'lim berishni ta'minlash orqali, oliy o'quv yurtlarida tayyorlanayotgan yangi kadrlarni ish bilan bandligini ta'minlash muammosi kamayadi. Oliy o'quv yurtlarida tayyorlanayotgan kadrlar sifatiga talab kuchayadi. Xususiy, davlat, xususiy-davlat sherikchiligi, chet el ta'lim muassasalari o'rtasida raqobat kuchayadi. Ta'lim muassasalarini turli hududlarda ochilishini ta'minlash orqali, infratuzilma ob'yektlarini rivojlantirish va qishloqda servis xizmatlarini rivojlanishimkonini yanada oshirishga erishish mumkin bo'ladi.

Qishloqda aholiga servis xizmat ko'rsatish sub'ektlari faoliyatini samarali tashkil etish uchun iqtisodiy ko'rsatkichlarning holati muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlarimiz natijasida, Samarqand viloyati bo'yicha qishloqda aholiga servis xizmat ko'rsatuvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'sir etuvchi 6 ta asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarning so'nggi 10 yil ichida o'zgarishini tahlili (1-jadval)

1-jadval. Samarqand viloyati bo'yicha qishloqda aholiga servis xizmat ko'rsatuvchi sub'ektlar faoliyatiga ta'sir etuvchi iqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgarishi⁹

T/r	Ko'rsatkichlar	Yillar										2012-2021 yillarda o'rtacha o'sish sur'ati
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1.	Aholi soni ming kishi	2068,2	2120,8	2177,7	2228,6	2278,9	2329,3	2384,2	2439,1	2489,0	2548,2	2306,4
2.	Aholining o'rtacha bir yillik daromadlari ming so'm	6973,6	8061,1	9483,8	11177,1	12434,5	13237,2	15840,5	21619,9	25238,8	29351,4	15341,8
3.	Xizmat ko'rsatish korxonalarini soni birlikda	10808	11432	11727	12463	12819	13582	16304	20719	26015	33114	16898,3
4.	Inflyatsiya darajasi %	7	6,8	6,1	5,6	5,7	14,4	14,3	15,2	11,1	10,9	9,7
5.	Iqtisodiy faol aholi soni ming kishi	1133,9	1159,8	1185,1	1206,6	1225,5	1244,6	1261,7	1270,9	1350	1599,7	1263,8
6.	Investitsiya mlrd. so'm	799,9	994,3	1233,0	1486,2	1940,1	2158,5	4407,7	5966,0	8006,2	9234,6	3622,7

⁹Samarqand viloyat statistika boshqarmasining 2012-2021 yil ma'lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblandi.

Yuqorida ko'rsatilgan jadval ma'lumotlari tahlili shundan iboratki, Samarqand viloyati bo'yicha qishloqda 2012-2021 yillarda o'rtacha aholi soni 2306,4 ming kishi, aholining o'rtacha bir yillik daromadlari 15341,8 ming so'mga, xizmat ko'rsatish korxonalarini soni 16898,3 taga, inflyatsiya darajasi 9,7 foiz, iqtisodiy faol aholi soni 1263,8 ming kishi, xizmatlar sohasiga kiritilgan investitsiyalar hajmi 3622,7 mlrd. so'mga o'sgan.

Shundan kelib chiqib, qishloqda aholining o'sishi bilan mamlakatimizda xizmatlar sohasiga, shu jumladan servis xizmat ko'rsatishga bo'lgan bozor talablari ortishi va bu sohani bozor talablari asosida rivojlantirish uchun mamlakatimizda so'nggi o'n yil ichida ulkan o'zgarishlar ro'y berganini ko'rishimiz mumkin.

Aytish joizki, keltirilgan iqtisodiy ko'rsatkichlarning barqarorligining ta'minlanganligi qishloqda servis xizmat ko'rsatishni samarali rivojlantirishni tashkil etishga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, qishloqdagi aholining yashash sharoiti va u joylarda servis xizmat ko'rsatishning rivojlanish darajasini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirishning strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5544-sonli Farmoni. [Elektron resurs]. – Kirish yo'li: <https://lex.uz>.
2. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга. — М., СПб., К.: Издат. дом «Вильямс», 1999. – 718 с.
3. Королев В.И. Инновационные территориальные кластеры: зарубежный опыт и Российские условия // Российский внешнеэкономический вестн. –2013. №11. С. 22.
4. Первушина А.С. Зарубежный опыт развития нефтехимических кластеров // Вестн. Самарского государственного экономического университета. –2015. №1 (123). –с.42-47.
5. Мирзаев К.Д., Рахимов З.К. Агросервисни кластерлаш. Иқтисод ва молия илмий-амалий журнал № 3 (135), 2020. 35-44 б.
6. Raхimov Z.K. qishloqda servis xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Andijon, 2023.
7. <https://samstat.uz/uz/> – Samarqand viloyat statistika boshqarmasining elektron sayti.
8. https://ru.wikipedia.org/wiki/Alibaba_Group
9. Mirzaev K. J., Rahimov Z. K. CLUSTERING OF AGRO SERVICE //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 6. – С. 731-736.
10. Komilovich R. Z., Komilovich R. Z. The Role and Importance of Modernization of Services in Economic Development //JournalNX. – С. 321-323.
11. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
12. Мирзаева Ш. Н. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 46-56.
13. Nodirovna, M. S. . (2023). Banks and Development of Banking Services in the Republic of Uzbekistan. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education, 2(6), 21–30. Retrieved from <http://univerpubl.com/index.php/semantic/article/view/1910>
14. Mirzaeva Shirin Nodirovna. Foreign Experience in Supporting Entrepreneurship and Business Activity of Women. WEB OF SYNERGY: International Interdisciplinary Research Journal Volume2, Issue 5 Year2023 ISSN:2835-3013 <https://univerpubl.com/index.php/synergy>

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=PWEi6dQAAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=PWEi6dQAAAAAJ:dhFuZR0502QC

15. Saidakhmedovich S. T., Nodirovna M. S. The State of Implementation of Innovative Projects in the Service Sector in Uzbekistan //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 375-391.
16. Nodirovna M. S. Creation of an Additional Product in the Service Process in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 635-643.
17. Nodirovna M. S. Problems of Development of the Service Sector in the Context of Digital Changes in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 626-634.
18. Мирзаева Ш. Н. ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 662-671.
19. Nodirovna M. S. Improving the Mechanisms For Managing Service Processes in Service Enterprises in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 644-652.
20. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
21. Nodirovna M. S. Developing Rural Services and Increasing the Living Standards of the Population in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 653-661.
22. Nodirovna M. S. The Current State of Activity and State Policy in the Field of Economic Development of Service Sector Entities in the Republic of Uzbekistan //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 218-226.
23. Baxtiyorovna M. G., Abdukhalilovich S. S., Nodirovna M. S. Directions of Improvement of the Mechanism of State Support of Business Entities //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 1-7.
24. Azizbek A. et al. Economics of Service Providing Enterprises Concept of Authority //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 366-374.
25. Nodirovna M. S. Developing Rural Services and Increasing the Living Standards of the Population in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 653-661.
26. Nodirovna M. S. ESTABLISHMENT AND MAINTENANCE OF CENTRALIZED SERVICE AGENCIES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – Т. 11. – №. 1. – С. 631-637.
27. Boliboev A. A. et al. METHODS OF PLANNING PRODUCTION PROCESSES //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 24. – С. 961-964.
28. Nodirovna M. S., Ugli S. T. T., Abduazizovich A. I. WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF GOVERNMENT SERVICES IN THE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN UZBEKISTAN //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 29-37.
29. Yazdonov Q. G., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. THE PROBLEM OF ORGANIZING THE WORKPLACE AT THE ENTERPRISE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 24. – С. 982-985.
30. Djaborovna P. D. et al. Opportunities for Small Business and Private Entrepreneurship Development in Rural Areas //American Journal of Economics and Business Management. – 2022. – Т. 5. – №. 6. – С. 141-145.

31. Boliboev A. A. et al. METHODS OF PLANNING PRODUCTION PROCESSES //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 24. – С. 961-964.
32. Nodirovna M. S., Ugli S. T. T., Abduazizovich A. I. WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF GOVERNMENT SERVICES IN THE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN UZBEKISTAN //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 29-37.
33. Мирзаева Ш. Н. и др. ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА АҲОЛИНИ ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДА ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 428-438.
34. Nodirovna M. S., Ta'nakulovich T. K., Baxtiyorovich S. J. WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF MEDICAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 22. – С. 182-186.
35. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
36. Mirzaeva S. N. Ways to Increase Investment Potential in Samarkand Region //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2022. – Т. 9. – №. 2. – С. 471-476.
37. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
38. Nodirovna M. S. Foreign Experience in Supporting Entrepreneurship and Business Activity of Women //Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 654-665.
39. Nodirovna M. S. Banks and Development of Banking Services in the Republic of Uzbekistan //Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 21-30.
40. Qarshieva M. S. N. C. M., Shaptakov J. U. The Composition of the Income of Service Workers and Ways of its Improvement (On the Example of Educational Institutions) //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – Т. 4.
41. Nodirovna M. S. FOREIGN TO THE SECTORS OF ECONOMY OF UZBEKISTAN ATTRACTING INVESTMENTS.
42. Сидоров В. А., Турсунов И. Э., Шарипов Т. С. ЭКОНОМИКА ИННОВАЦИЙ: ПРОБЛЕМА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОРЫВА //НАЗАРИЯ ВА МЕТОДОЛОГИЯ. – С. 22.
43. Абдукаримов Б. А. Ички савдо иқтисодиёти //Т.:«Фан ва технология», II. – 2014. – Т. 2008. – С. 224.
44. Шарипов Т. С., Абдукаримов Б. А. Умумий овқатланиш: ҳолати, муаммо ва ечимлар. Монография //Тошкент: Иқтисодиёт. – 2011.
45. Абдукаримов Б. А. ва бошқ. Савдо иқтисодиёти муаммолари. Ўқув қўлланма //Т.: Иқтисод-молия. – 2016. – Т. 504.
46. Sharipov T. S., Uroкова M. G. Sustainable Directions of Employment Relations in the Service Service in Uzbekistan //JournalNX. – С. 503-506.
47. Saidahmedovich S. T. THE CONCEPT OF MANAGEMENT IN ENTERPRISE MANAGEMENT AND ITS SPECIFICITY Kilichova Orzigul Zafar kizi Student Samarkand Institute of Economics and Service.

48. <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=8879244538802359659&btnI=1&hl=ru>
49. Mirzayeva S. N. Prospects for the Development of Small Business and Entrepreneurship in the Digital Economy //American Journal of Economics and Business Management. – Т. 5. – С. 3.
50. Махмудов Л. У. Тадбиркорлик соҳасида электрон тижоратнинг туган ўрни //Иновацион технологиялар. – 2020. – №. 2 (38). – С. 77-82.
51. Ubaydullooglu M. L. Improving the Innovation Management System in E-Commerce //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 257-262.
52. Makhmudov L. E-commerce taxation procedure: international and national standards //Результаты научных исследований в условиях пандемии (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 03. – С. 60-75.
53. Abdukarimov M. F., Kritskov L. V. Boundary control problem for the one-dimensional Klein-Gordon-Fock equation with a variable coefficient. The case of control by displacement at one endpoint with the other endpoint being fixed //Differential equations. – 2013. – Т. 49. – С. 731-743.
54. Kritskov L. V., Abdukarimov M. F. Boundary control of the displacement at one end with the other end free for a process described by the telegraph equation with a variable coefficient //Doklady Mathematics. – Springer US, 2013. – Т. 87. – С. 351-353.
55. Abdukarimov M. F. On optimal boundary control of displacements in the process of forced vibrations on both ends of a string //Dokl. Akad. Nauk Resp. Tadzhikistan. – 2013. – Т. 56. – №. 8. – С. 612-618.
56. Абдукаримов Б. А. ва бошқалар. Корхона иқтисодиёти (дарслик) //Т.: Фан. – 2005.
57. Абдукаримов Ф. Б. А. САВДО ХИЗМАТЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЁТ РИВОЖЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ //Журнал Иновации в Экономике. – 2021. – Т. 4. – №. 11.
58. Абдукаримов Б. А. ва бошқ. Савдо иқтисодиёти муаммолари. Ўқув қўлланма //Т.: Иқтисод-молия. – 2016. – Т. 504.
59. Abdukarimov M. F. Optimal boundary control of forced vibrations by the displacement at one end of the string with the other end fixed //Differential Equations. – 2014. – Т. 50. – С. 677-688.
60. Abdurkarimov F. B. RESEARCH AND SYSTEMATIZATION OF TRADE SERVICES SERVES TO IMPROVE THE COUNTRY'S ECONOMY IN THE CORONAVIRUS PANDEMY PERIOD //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.1 Economical sciences.
61. Abdurkarimov F. B. THE ROLE OF TRADING SERVICES IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S ECONOMY //Economics and Innovative Technologies. – 2021. – Т. 2021. – №. 6. – С. 1.
62. Abdukarimov M. F. On a Boundary Control Problem for Forced String Os-cillations. – 2012.
63. Абдукаримов Ф. Б. Савдода бозор механизмини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш йўллари (Самарқанд вилояти мисолида) //Иқтисодиёт фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Самарқанд: СамИСИ. – 2011. – Т. 156.
64. Pulatov M. INTELLECTUAL PROPERTY PARAMETERS OF FINANCIAL REPORTING. – 2016.
65. Pulatov, M. (2016). INTELLECTUAL PROPERTY PARAMETERS OF FINANCIAL REPORTING.

66. Махмудов Л. У. Тадбиркорлик соҳасида электрон тижоратнинг тугган ўрни //Иновацион технологиялар. – 2020. – №. 2 (38). – С. 77-82.
67. Ubaydullooglu M. L. Improving the Innovation Management System in E-Commerce //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 257-262.
68. Makhmudov L. E-commerce taxation procedure: international and national standards //Результаты научных исследований в условиях пандемии (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 03. – С. 60-75.
69. Kuziboyeva O., Haydarov J. FELINE RHINOTRACHEITIS IN THE POPULATION DISEASE SPREAD //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 284-286.
70. Negmatova K. et al. Effective Composite Chemical Reagents Based on Organic and Inorganic Ingredients for Drilling Fluids Used in the Process of Drilling Oil Wells //Advanced Materials Research. – 2012. – Т. 413. – С. 544-547.
71. Qizi B. D. F. Analysis of the Influence of the Investment Environmental Attractiveness on the Socio-Economic Development of Regions (On the Example Of Navoi Region) //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 131-141.